

Taakgerichte hulpverlening: 'Van Richmond naar Reid'

Wat doen maatschappelijk werkers nu precies? is de vraag die in dit boek centraal staat. Met welke interventies proberen zij hun cliënten te helpen weer wat greep te krijgen op datgene wat mis ging, een antwoord te vinden op dreigend verlies of onheil dat hen overkomt.

Het model taakgerichte hulpverlening (TGH) geeft op deze vragen voor cliënten en werkers begrijpelijke antwoorden. Het gaat uit van de vragen waarmee cliënten naar het maatschappelijk werk komen en bouwt voort op datgene wat cliënten zelf al hebben geprobeerd maar niet tot de gewenste resultaten heeft geleid. Kernbegrippen van het model zijn: activeren van cliënten op basis van partnerschap, structureren van het hulpverleningsproces en het motiveren van cliënten door het werken met haalbare taken in een te overziene begrensde tijdsperiode.

TGH is ontwikkeld als antwoord op de vele negatieve resultaten die evaluatieonderzoeken naar sociale programma's in de jaren zestig en zeventig van de 20^e eeuw in de VS te zien gaven. De grondleggers van TGH, Reid en Epstein en met hen vele anderen, stond een model voor ogen dat aansloot bij de vragen van zwakkere sociale groepen in de samenleving, dat zich baseerde op methoden die door onderzoek werden ondersteund en dat door onderzoek verder kon worden ontwikkeld. In deze opzet zijn zij geslaagd. Met het model zijn in de loop van rond de dertig jaar veel onderzoeken verricht en is een voor het social work unieke body of knowledge opgebouwd.

Hoewel TGH door publicaties op basis van Nederlandse praktijken in het Nederlandse maatschappelijk werk een bekend begrip is geworden, is de gedegen onderzoeksbasis tot nu toe onderbelicht gebleven. Dit geldt ook voor de vele wortels waarmee het model verbonden is met de eraan voorafgaande social case workmodellen. Het boek vult deze leemte, minstens voor een deel, op.

Van Richmond naar Reid

Uitgever: Bohn Stafleu van Loghum (thans Springer) in Houten ISBN 9789031352906.

Auteur: Lou Jagt.

*In het proefschrift **Van Richmond naar Reid** beschrijf ik hoe TGH zich vanaf 1972 tot 2007 ontwikkelde in de VS, Nederland en Engeland.*

Op basis van mijn literatuuronderzoek naar TGH concludeer ik o.a. dat het als methodisch kader en als richtinggevend ordeningsmodel in hoge mate als evidence-based kan worden aangemerkt. Binnen het raamwerk van dat algemene kader kan de maatschappelijk werker practice-based maatwerk leveren bij een individuele cliënt of cliëntensysteem. Hij, meestal zij, kan een unieke combinatie maken van elementen van op ervaring en reflectie gebaseerde interventies en interventies uit andersoortige praktijkmodellen, zonder dat dit leidt tot onoverzichtelijkheid en willekeur. Het evidence-based kader zorgt voor transparantie en samenhang in de aanpak, hetgeen zowel voor de cliënt als de werker van groot belang is.

De vele onderzoeken die naar TGH zijn verricht zorgen ervoor dat de maatschappelijk werker die taakgericht werkt, kan staan op 'harde grond', maar ook zijn er practice-based loopplanken beschikbaar die bruikbaar zijn op het moerassig terrein. Anders gezegd: de werker kan beschikken over resultaten van wetenschappelijk onderzoek, geëxpliciteerde praktijkkennis en meer impliciete (tacit) praktijkkennis die hem kunnen helpen om verantwoord en toch op persoonlijk creatieve wijze op cliënt en situatie in te spelen.

Lou Jagt

Hierna een tekst die ik deels als toelichting op het boek/proefschrift bij de promotie heb uitgesproken.

Van Richmond naar Reid

Bronnen en ontwikkeling van taakgerichte hulpverlening in het maatschappelijk werk

Met steeds vernieuwde uitgaven van het boek 'Wat is social casework?' volgde Marie Kamphuis van 1950 tot 1977 de ontwikkelingen in het Amerikaanse social casework en poogde zij deze naar de Nederlandse situatie te 'vertalen'. Toen begin jaren tachtig een eind kwam aan haar actieve bemoeienis viel dat stil. In dit proefschrift wil ik in het bijzonder voor het taakgericht casework, dat in die tijd juist opkwam, het door Kamphuis begonnen werk voortzetten en actualiseren.

Mijn motivatie daarvoor ontleen ik aan de ervaringen die ik vanaf de jaren zestig opdeed als maatschappelijk werker bij respectievelijk een gemeentelijke sociale dienst, een instelling voor jeugdzorg, een bureau voor levens- en gezinsmoeilijkheden en naderhand als docent theorie en methoden maatschappelijk werk aan een hogeschool. Het aanbod van theorieën en methoden bestond in de jaren zestig en zeventig uit het problem-solving model van Perlman, het psychoanalytisch georiënteerde model van Hollis, en de non-directieve methode van Rogers. Met name Perlman en Hollis besteedden in hun werk veel aandacht aan de grondbeginselen van het casework en de houding van de werker. Maar ze gaven betrekkelijk weinig uitgewerkte richtlijnen voor het hulpverleners aan cliënten uit de lagere sociaal-economische bevolkingsgroepen, die nu juist het merendeel van het cliëntenbestand uitmaken. Dit geldt eens te meer voor Rogers, die naar eigen zeggen geen caseworker was maar een psychotherapeut.

Het in 1977 in Nederland geïntroduceerde taakgericht caseworkmodel van Reid en Epstein was voor mij een meer dan welkome aanvulling op mijn maatschappelijk werk uitrusting omdat dit model zulke richtlijnen wél gaf en zich hierbij baseerde op duidelijke theorieën, empirische onderbouwing en waardepremissen. Mijn belangstelling voor taakgericht werken in het maatschappelijk werk is blijven bestaan en resulteerde in

- het samen met Nel Jagt schrijven van een boek erover in 1990 (dat we later twee maal actualiseerden en waarmee we in de Nederlandse situatie de term taakgerichte hulpverlening, afgekort TGH, introduceerden),
- het vertalen en bewerken van William Reid's 'Taakgerichte Strategieën' in 1995
- het schrijven van artikelen in vaktijdschriften
- het organiseren van een internationaal congres over het taakgerichte model in samenwerking met Hogeschool Brabant, de beroepsvereniging van maatschappelijk werkers NVMW en uitgever Bohn Stafleu van Loghum in 1998
- en het bijdragen aan een internationaal congres over de betekenis van de inmiddels overleden Bill Reid aan de universiteit van de staat New York in Albany in 2005.

Verdieping en verbreding van kennis over TGH vind ik van belang omdat het zijn waarde heeft bewezen bij hulpverlening aan een grote verscheidenheid aan cliënten in de Verenigde Staten, Engeland, Australië, Israël, Noorwegen, Zuid-Korea en Nederland. Het is geschikt om te expliciteren wat maatschappelijk werkers doen, hoe ze het doen en welke resultaten ze in samenwerking met hun cliënten beogen en behalen. Over de voorgeschiedenis, die start bij Mary Richmond aan het begin van de 20ste eeuw, - vandaar de titel *Van Richmond naar Reid* - en de totstandkoming en ontwikkeling ervan is naar mijn mening in Nederland weinig bekend. Hoewel het taakgerichte model veel wordt gebruikt in het veld en in de opleidingen wordt het niet zelden onderschat en gesimplificeerd. Het zou bijvoorbeeld niet geschikt zijn voor complexe hulpverleningssituaties, een aanname die volstrekt niet klopt. Met mijn proefschrift beoog ik onder meer vaak ontbrekende (achtergrond)kennis te verschaffen of aan te vullen.

TGH is een van de weinige maatschappelijk werk modellen die kunnen bogen op een onderzoeksgeschiedenis van ruim dertig jaar. In haar boek 'Science and Inquiry in Social Work Practice' expliciteert Orcutt dit als volgt: 'Reid, zijn collega Epstein en anderen ontwierpen in de jaren zeventig op basis van onderzoek het taakgerichte model. Zij beproefden, analyseerden en evalueerden taakge-

richte strategieën in het werken met een variatie aan cliëntgroepen en instellingen. Zowel academici als professionals in het veld leverden op een brede onderzoeksbasis bijdragen aan de uitbreiding en validering van de grondslagen, zoals: oriëntatie op de probleemomschrijving en doelen van cliënten, beperkte tijdsduur, het activeren van cliënten door middel van gezamenlijk ontworpen taken, contractering, een gestructureerde aanpak, en geschiktheid voor empirische observatie en metingen.

In Nederland zijn deze onderzoeken en de resultaten ervan voor een belangrijk deel onderbelicht gebleven. Ik citeer prof.dr. Knijn (uit een artikel in het Tijdschrift voor de Sociale Sector uit 2005): 'Alle opwinding over evidence-based werken ten spijt, leert het gros van de sociale professionals nog steeds niets of weinig over gedegen manieren om eigen werkwijzen, opvattingen en ervaringen kritisch tegen het licht te houden. De kloof tussen "weten" en "kunnen" is enorm. Het belang van theoretische kennis voor sociaal werk kan dan ook niet genoeg worden benadrukt' Zij verwijst naar een uitspraak van Spierts: 'een systematische *body of knowledge* ontbreekt en een set van gevalideerde methodieken is niet beschikbaar'. Een van mijn doelstellingen is aannemelijk te maken dat althans taakgerichte hulpverlening wél over een systematische body of knowledge beschikt en dat het voor het sociale werk een onderzoeksmatig gevalideerd model is.

Het proefschrift formuleert antwoorden op vijf onderzoeksvragen: In welke perioden zijn in de VS en in Nederland wezenlijke bijdragen aan methodiekontwikkeling geleverd, in hoeverre paste het uit Amerika geïntroduceerde social casework in het Nederlandse maatschappelijk werk, wat valt te leren uit de effectiviteitscrisis van het casework in de jaren zestig en zeventig en in hoeverre is taakgerichte hulpverlening een onderzoeksmatig (evidence- en practice-based) gevalideerd hulpverleningsmodel?

Ik volg de ontwikkeling van het social casework en vergelijk de opeenvolgende modellen aan de hand van vier vragen die betrekking hebben op de richtlijnen voor het handelen, de theoretische basis, de onderzoeksbasis en waardepremissen. Daarbij geef ik aan door wie en hoe bijdragen worden geleverd aan het streven naar een meer uitgesproken wetenschappelijke onderbouwing, en maak in het voetspoor van Curtis onderscheid tussen voorlopig of suggererend bewijs, veelbelovend of belangwekkend bewijs, waarschijnlijke effectiviteit en aangetoonde effectiviteit.

Zoals gezegd ben ik in de jaren zeventig 'gewonnen' voor het taakgericht hulpverleningsmodel. Tegelijkertijd wil ik voorkómen wat Karl Popper signaleerde bij collega's die enthousiast de psychoanalytische theorieën omarmden. Voordat hij wetenschapsfilosoof werd, was Popper maatschappelijk werker in wat wij zouden noemen het Medisch-opvoedkundig Bureau van Alfred Adler in Wenen. Hij zag met bezorgdheid de gevolgen van deze omarming bij zijn collega's: Toen hun ogen eenmaal geopend waren, zagen zij 'de waarheid' overal. Wat er ook gebeurde: de wereld was vol bevestigingen van de nieuwe theorie.

Ook William Reid laat een waarschuwend geluid horen als hij aangeeft dat empirische praktijk in het maatschappelijk werk primair uitgaat van theorieën en interventies die op onderzoek zijn gebaseerd, maar dat tegelijkertijd continu een kritische houding ten opzichte van alle theorieën en 'bewezen interventies' moet worden aangenomen.

TGH heeft een voorgeschiedenis. Het heeft wortels in het social casework dat zich vanaf het begin van de twintigste eeuw in de VS ontwikkelde en waaraan pioniers zoals Mary Richmond, Gordon Hamilton, Florence Hollis, Virginia Robinson, Jessie Taft en Helen Perlman hun beste krachten gaven. Uit hetgeen deze vrouwen in een periode van vijftig jaar aan kennis en ervaring verzamelden, ontstond – in verschillende gestalten en op basis van uiteenlopende theorieën – het social casework dat de Nederlandse 'Amerikagangers' vanaf 1947 inspireerde en waarmee zij, zij het niet zonder tegenspel, mede richting gaven aan de professionalisering van het Nederlandse maatschappelijk werk.

De voorgeschiedenis in de VS in het eerste deel van de 20^e eeuw verdeel ik in twee perioden. De periode 1898-1925 waarin Richmond de basis legt voor het social work als beroep en de periode

1925-1947 waarin de Freudiaanse psychoanalyse veel invloed krijgt op de dominante caseworkstroming, die van de zogenoemde diagnostic school. Tevens komt in deze periode onder invloed van de psychologie van Rank een tweede stroming op, die wordt aangeduid als de functional school. Dat deze twee scholen elkaar heftig bekritiseerden en uiteindelijk als twee onverzoenlijke kampen tegenover elkaar kwamen te staan, werd door Kamphuis wel opgemerkt, maar het bleef in de publicaties van de Amerikagangers vrijwel ongenoemd. In het in Nederland zeer bekende boek van Perlman werd een zekere integratie van de beide stromingen tot stand gebracht.

In de jaren zestig en zeventig werd de uitvoeringspraktijk van het social casework in de VS onderwerp van evaluatieonderzoeken. Deze onderzoeken gaven overwegend teleurstellende resultaten te zien, met de effectiviteitscrisis als gevolg. Deze crisis haalde de landelijke pers in de VS; in de New York Herald Tribune van 4 oktober 1964 verscheen een artikel met de titel 'Casework Fails The Test'. Bij deze crisis sta ik uitvoerig stil omdat deze een eind maakte aan vijftig jaar dominantie van de psychodynamische stroming en onder meer de geesten rijp maakte voor TGH. Maar ik benoem evenzeer de waardevolle aspecten van het vroege social casework, zoals dat door de pioniers tot stand is gebracht, en welke verbindingen er zijn met TGH.

Voorts vestig ik de aandacht op de waardevolle bijdragen die in Nederland werden geleverd aan de methodiekontwikkeling van het maatschappelijk werk door Muller-Lulofs en Adriani in de periode 1900-1940. Na de tweede wereldoorlog raakten hun bijdragen min of meer in het vergetboek, terwijl zij wel degelijk uitgangspunten kozen en thema's aanroerden die nieuw waren en waarvan verschillende later in het Amerikaanse casework terugkwamen. Het naoorlogse Nederlandse maatschappelijk werk oriënteerde zich evenwel hoofdzakelijk op het Amerikaanse casework al is het werk over beroepsethiek van Bertje Jens hierop een uitzondering

In het proefschrift beschrijf ik hoe TGH zich vanaf 1972 tot 2007 ontwikkelde in de VS, Nederland en Engeland. Drie omvangrijke publicaties uit de periode 1977-1982 gaven niet alleen richtlijnen voor de praktijk maar maakten ook duidelijk hoe van meet af aan bij die ontwikkeling werd gepoogd om tekortkomingen van vroegere modellen te vermijden en de aanpak toegankelijk te maken voor onderzoek. In de VS maar ook in verschillende andere landen waar TGH werd gepraktiseerd, vond al vanaf 1972 een groot aantal onderzoeken plaats waaronder zeven met clinical controlled trials en volgden achttien promotieonderzoeken.

Op basis van mijn literatuuronderzoek naar TGH concludeer ik dat het als methodisch kader en als richtinggevend ordeningsmodel in hoge mate als evidence-based kan worden aangemerkt. Binnen het raamwerk van dat algemene kader kan de maatschappelijk werker practice-based maatwerk leveren bij een individuele cliënt of cliëntensysteem. Hij, meestal zij, kan een unieke combinatie maken van elementen van op ervaring en reflectie gebaseerde interventies en interventies uit andersoortige praktijkmodellen, zonder dat dit leidt tot onoverzichtelijkheid en willekeur. Het evidence-based kader zorgt voor transparantie en samenhang in de aanpak, hetgeen zowel voor de cliënt als de werker van groot belang is. De praktische invulling van het kader kan niet anders dan mikken op diverse niveaus van practice-based evidence: ik refereer aan de eerder genoemde niveaus van Curtis. Zoals Schön stelt: 'In de gevarieerde topografie van de professionele praktijk is er een hooggelegen, harde grond waar werkers effectief gebruik kunnen maken van op onderzoek gebaseerde theorie en techniek, en er is een moerassig laagland waar situaties verwarrend en complex zijn en niet vatbaar voor technische oplossingen'. De vele onderzoeken die naar TGH zijn verricht zorgen ervoor dat de maatschappelijk werker die taakgericht werkt, kan staan op 'harde grond', maar ook zijn er practice-based loopplanken beschikbaar die bruikbaar zijn op het moerassig terrein. Anders gezegd: de werker kan beschikken over resultaten van wetenschappelijk onderzoek, geëxpliciteerde praktijkkennis en meer impliciete (tacit) praktijkkennis die hem kunnen helpen om verantwoord en toch op persoonlijk creatieve wijze op cliënt en situatie in te spelen.